

З ШЕРЕГИ ТИХ, КОГО ВЕДЕ ДОЛЯ (До 65-річчя І. П. Мегели)

Майже кожному, хто приходить у цей світ, судилося долею маги на початку життєвої стезі, крім батька-матері, бодай одного-двох добрих навчителів. Вони – як віхи: професія перетворює їх у моральні авторитети часу, в його виразників. У Івана Петровича Мегели, доктора філологічних наук, професора кафе-

дри зарубіжної літератури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академіка Академії вищої школи України, який уже й сам в іпостасі наставника, таких, за власним зізнанням, було чимало. Це – і викладачі Ужгородського університету, в якому І.Мегела навчався у 1964 – 1969 роках, і науковці НАН України, коли його було прийнято в аспірантуру Інституту літератури імені Тараса Шевченка Академії наук УРСР (Г.Д.Вервес, В.П.Ведіна, О.В.Мишанич).

Наставники рекомендували йому спеціалізуватися з історії угорської літератури. Публікації з унгаристики з'явилися на шпальтах “Літературної України” та “Радянського літературознавства” у 1970 році, засвідчивши прихід у філологічну науку нового свіжого голосу. Відтоді з-під його пера побачили світ понад три сотні статей, оглядів, розвідок, енциклопедично-бібліографічних довідок українською, угорською, російською, німецькою та англійською мовами, які своїм змістом охоплюють широку панораму мадярської літератури, починаючи від її уснопоетичних джерел аж до нашого сьогодення. Тематично кілька з цих публікацій автор “перезавантажив” у монографію “Пролетарська співдружність (До історії угорсько-радянських літературних взаємин 20-30-х років)” (К.: Наукова думка, 1978. - 156 с.), основу якої склала виконана під орудою академіка Г.Д.Вервеса захищена 1974 року однойменна кандидатська дисертація. У розлогіх рецензії на монографію відомий угорський критик Іштван Варга назвав її появу “значною подією в історії українсько-радянських літературних зв'язків”.

За цикл робіт, присвячених історії угорської літератури та сучасного літературного процесу Президія Академії наук УРСР присудила на початку 1978 року молодшому науковому співробітнику Інституту літератури імені Тараса Шевченка свою Медаль та премію для молодих учених. Ця відзнака потвердила не лише визнання авторитету дослідника у науковому світі, вона піднесла творчий настрій та надійно поєднала у часі дві взаємодоповнюючі складові інтелектуально-мистецького потенціалу Мегели: скрупульозні студії чужомовних духовних надбань та прилучення їх шляхом перекладу до

української художньої словесності.

Наочним прикладом такого поєднання є комплексне вивчення багатющої спадщини видатного угорського романіста Жигмонда Моріца, матеріалізоване 1985 року виданням монографії. “Працю І.Мегели, – на думку угорського літературознавця Ласла Шандора, – значним чином полегшувало його чудове знання угорської мови; не лише твори Моріца, але й критичну літературу він міг читати в оригіналі. При цьому повз його увагу не пройшла значна частина думок західних критиків про Моріца. <...> Окремий інтерес викликають типологічні зіставлення, які наводить І.Мегела. Особливо ті тематичні, методологічні чи світоглядні спорідненості, які він відкриває у російських (Достоевський, Толстой, Горький), українських (Стефаник, Коцюбинський) та деяких західноєвропейських письменників (Бальзак, Золя, Томас Манн та ін.)”.

Окремого вдячного слова заслуговує перекладацька діяльність вченого. Без його інтерпретацій прозових, драматургічних і поетичних творів Ендре Аді, Іштвана Галли, Гейзи Гардоні, Арпада Гйонца, Міклоша Губаї, Імре Добозі, Дюлі Йіеша, Анни Йокаї, Аттілі Йожефа, Жигмонда Моріца, Ференца Мора та ще десятка літераторів, які чи не вперше заговорили по-українськи, годі собі уявити духовні нуртування угорської душі.

“Такому благородному оратору давно вартує іти у борозні нашої літературної ниви, через це й рекомендую його до Спілки письменників України”, – писав 24 березня 1987 року відомий прозаїк Іван Білик. Високу оцінку перекладацької діяльності нашого земляка дав дещо раніше і видатний поет, лауреат Шевченківської премії Дмитро Павличко, відзначаючи водночас його “критичні й літературознавчі статті, присвячені висвітленню зв'язків української та угорської літератур”.

Кожен новий етап у трудовій діяльності ученого відкривав перед ним незвідані грані творчих можливостей. Так, скажімо, перебуваючи впродовж 1990 – 1995 років на посаді завідувача кафедри філології у Київському інституті театрального мистецтва імені Івана Карпенка-Карого, І.Мегела паралельно з викладацькою працею активізував через переклад практику збагачення репертуару для українських театрів. Переклади п'єс угорських, чеських та німецьких драматургів стали надбанням театрів Вінниці, Херсона, Львова, столичних – “Колесо” та “Сузір'я”, Українського молодого театру. А у “театрі перед мікрофоном” – на українському радіо (канал духовного відродження “Культура”) сформували надзвичайно популярний цикл “Сучасна європейська інтелектуальна драма”. З-поміж численних постановок і радіовистав особливою популярністю користувалися п'єси “Вернісаж” колишнього дисидента, згодом президента Чехословацької республіки Вацлава Гавела, “Портрет планети” класика швейцарської драматургії Фрідріха Дюрренматта, “Хоровод кохання” австрійця Артура Шніцлера,

“Угорська Медея” Арпада Гйонца, першого президента постсоціалістичної Угорщини, “Хочу заміж” Лайоша Сіладі. Та незвичайний тріумф судився інтерпретації драми сучасного австрійського романіста й драматурга Петера Гандке “Наруга над публікою”, вистава якої, за словами Ірини Кліщевської, “дійсно наробила галасу не тільки в київському театральному житті, а й на кількох міжнародних театральних фестивалях”.

Що художній переклад може успішно працювати у парі зі скрупульозним аналізом творинь словесності, потверджує, без пересади, блискучий захист 1994 року в Академії наук Угорської Народної Республіки докторської дисертації І.П.Мегели “Угорський роман 20 – 30-х років ХХ ст. Проблема жанра. Жанрова структура. Система оповіді”. Здавалось би, Рубікон перейдено (1995 р. з метою нострифікації диплому доктора філологічних наук відбувся захист дисертації в Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України). Можна було б почитати на лаврах. Але праця над вивченням перебігу культурно-літературного життя в Угорщині захопила ученого настільки, що він розгорнув свої спостереження у розлогі дослідження – “Угорський історичний роман. Костолані. Мора. Моріц” (К., 2003) та “Видатні постаті європейської історії” (К., 2004). Однак етапною і, без перебільшення, підсумковою для вітчизняної угаристики кінця ХХ – початку ХХІ сторіч можна вважати працю І.Мегели “Угорський роман 20 – 30-х років ХХ століття” (К.: Видавець Вадим Карпенко, 2008). У силовому полі уваги літературознавця чотирнадцять найзначущих романів, які належать перу таких знакових для угорської літератури минулого століття віртуозів оповідної техніки, як Мігай Бабіч, Тібор Дері, Деже Костолані, Дюла Круді, Ференц Мора, Жигмонд Моріц, Ласло Немет, Арон Тамаші та Йожі-Єне Тершанські. Й досі не перекладені українською мовою, а, отже, вперше виведені у монографії на орбіту вітчизняного наукового вивчення, вони, хоч і різняться один від одного індивідуальними специфічними особливостями, проте, з явною очевидністю демонструють спільні типологічні риси поетики.

За внесок у розвиток угорської культури уряд Угорщини нагородив професора Івана Петровича Мегелу Почесною грамотою та медаллю “Pro Cultura Hungarica”.

“Появі кожної книги передує, зазвичай, ціла історія, яка тісно пов’язана з самою долею її автора, – наголошує І.Мегела на ошатній суперобкладинці перевиданого 2008 року фоліанту “У світі вічних образів”. Того й неспроста до нього увійшли наукові статті, лекції та відгуки офіційного опонента на дисертації, написані й виголошені протягом останнього двадцятиріччя. Відрадно, що у більшості з них пропонується новаторський підхід у висвітленні здобутків письменницької еліти Австрії, Англії, Іспанії, Німеччини, Угорщини, Франції. Тут – низка матеріалів, присвячених рецепції української літератури. Власне з україністикою професора “повінчала” педагогічна праця в Інституті славистики Віденського університету: протягом двох навчаль-

них років (1997 – 1999) проводив практичний курс з вивчення мови Шевченка і Франка, літературного перекладу з української на німецьку і навспак, лекційний курс з української культури та літератури. Праця зі студентами-славістами “підказала” цікавий проект – розробку двомовного українсько-німецького *тематичного* словника, на який покладалася важлива комунікативна функція: прискорити та активізувати усне мовлення.

Поєднавши з початком міленіуму свою біографію з Київським національним університетом імені Т.Г.Шевченка професор І.П.Мегела значно розширив парадигму професійних і наукових інтересів: історія греко-римської античності, українська література у простороні світового літературного процесу, література Австрії ХІХ – ХХ ст.ст., теорія і практика художнього перекладу, теорія та історія журналістики, проблеми поетики та соціальних комунікацій тощо. Прикметна під цим оглядом і його на громадських засадах багаторічна праця як головного редактора студентського літературно-художнього альманаху “Святий Володимир”. І все-таки визначальним вектором науково-педагогічної діяльності за останнє десятиріччя залишається підготовка підручників, навчальних посібників, хрестоматій та антологій з історії світової літератури, адресованих головним чином студентам і викладачам гуманітарних факультетів вишів України. Тимто “фахово глибоко, проте есеїстично жваво і цікаво як для школяра, так і для студента, та й взагалі для допитливого читача, – висловлюючись словами професора Юлії Булаховської, – подається Мегелів “Цікавий курс лекцій під назвою “Історія давньогрецької літератури” (К., 2007, 2010. – 340 с.).

Своєрідним продовженням названого видання з літопису античної спадщини є підручник “Історія римської літератури” (Миколаїв, 2009. – 320 с.). Пізнання античної міфології, драматургії, театального лицедійства, творів ораторського мистецтва відкриває немалий простір для розуміння динаміки розвитку і руху мистецько-естетичних явищ у добу Середньовіччя і особливо Відродження.

Наче дослухаючись до поради Метра українського художнього перекладу Г.П.Кочура (1908 – 1994) “Треба б відновити ідею Антології античної поезії”, – професор Мегела разом зі своїм студентом Олександром Левком випустив у світ розкішну антологію “Давньогрецька класична лірика” (К.: Арістей, 2006. – 400 с.). У порівнянні з аналогічними виданнями акад. О.І.Білецького (1938 і 1968 рр.) та проф. В.П.Маслюка (1994 р.), унікальність нової антології у тому, що вона охоплює творчість дев’ятнадцяти поетів давньогрецького класичного періоду, зодягнутих в українськомовні шати представниками різних перекладацьких шкіл – від Івана Франка, Григорія Кочура, Володимира Державина до наших сучасників Андрія Содомори, Тараса Лучука, Ольги Страшенко. Книжка відкривається розлогим нарисом І.Мегели, і після основного блоку з текстами різножанрових поезій, супроводжується докладними біографічними довідками про їхніх авторів, наводиться джерело першопублікації

кожного перекладного варіанту, прокоментовані міфологічні сюжети й герої, окремі історичні та географічні реалії, явища тощо, під кожною версією зазначене прізвище інтерпретатора.

Інформативно-мистецькою вартістю вирізняється й наступний навчальний посібник-антологія “Елліністична поезія” (К.: Видавець Вадим Карпенко, 2007).

Виробничою необхідністю в якісному забезпеченні вузівських навчальних програм зі світової літератури можна назвати появу найсвіжіших видань авторства Івана Мегели: “Зарубіжна література XVII – XX століть” (К., 2010) та “Література європейського Просвітництва” (К., 2011), які прихильно встигла вже сприйняти гуманітарна громадськість нашої держави. Писемне слово професора знайдемо у численних публікаціях “Шевченківської енциклопедії”, в “Українській літературній енциклопедії”, “Енциклопедії сучасної України”... А усне його слово, мовлене переконливо, етично виважено, хоч і не без емоційно-інтонаційних переливів, мали нагоду почути на заняттях у багатьох вишах України. Він читав лекції для студентів Будапештського університету імені Етвеша Лоранда, Будапештського інституту імені Ференца Казінці та Мюнхенського університету. Голос ювіляра звучав на міжнародних наукових конгресах, симпозіумах, конференціях, що відбувалися у Белграді, Будапешті, Берліні, Відні, Дебрецені, Мінську, Москві, Празі, Римі, Софії, Сегеді. Досить широка географія його виступів з науковими доповідями в академічних та університетських закладах на пострадянських теренах.

Будучи членом Українського комітету угаристів і членом редколегії журналу “Acta Hungarica” (Ужгород) та обраний 1990 року членом Виконавчого комітету Міжнародного товариства з угорської філології (Будапешт), І.П.Мегела причетний до всіх благородних починань у галузі української угарис-

тики з боку створеного 1988 року в Ужгородському університеті Центру угарології (директор проф. П.М.Лизанець). У рідній альма-матер, крім Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського національного лінгвістичного університету та Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, він кілька років поспіль був на філологічному факультеті членом Спеціалізованої ради для захисту докторських та кандидатських дисертацій, виконував функції Голови Державної екзаменаційної комісії на відділенні “угорська мова і література”, а на міжнародних конференціях з проблем сучасного зарубіжного літературознавства на факультеті романо-германської філології брав участь у пленарних засіданнях, керував науковими секціями.

Професора-інтелектуала І.П.Мегелу завжди цікаво і приємно слухати, бо він уміє творити атмосферу творчого пошуку, який передбачає простір для діалогу, дискусій, не порушує при цьому, однак, їх морально-етичних основ. І віриш йому, будівничому сучасного українського літературознавства, коли спливають сповідальні перед читачем з передостанньої його книжки слова: “Як і всі мої попередні публікації, це – не сухий виклад теоретичних положень, мудрування з приводу тієї чи іншої проблеми, це мої розмисли, мій стиль викладу, зрештою, моя душа”. Тож іще більшою мірою має бути щасливим у Бога той, хто держить путь-дорогу, часто-густо померезану вибоїнами, прямує нею, долаючи перепони, не знаючи спину, бо як казали давні: “Volentem ducunt fata” – “Охочого доля веде!”. До цієї когорти щасливців належить по праву й Іван Петрович Мегела, якому 30 травня цього року виповнюється 65 весен і в його житті та діяльності настає пора високого літа.

Степан Бобинець,
доцент кафедри французької мови
та зарубіжної літератури УжНУ